

GIENADIJ FJODOROW
Kaliningrad

MOŻLIWE WARIANTY ROZWOJU SPOŁECZNO-EKONOMICZNEGO OBWODU KALININGRADZKIEGO

1. AKTUALNA SYTUACJA

Obwód Kaliningradzki (15,1 tys. km², 907 tys. mieszkańców) jest obecnie enklawą Federacji Rosyjskiej, oddzieloną od Rosji przez Litwę i Białoruś. 78% ludności stanowią Rosjanie, 8% — Białorusini, 7% — Ukraińcy, 2% — Litwini. Potencjał przemysłowy okręgu stanowi 0,55% potencjału Federacji Rosyjskiej, produkcja rolna — 0,65%, ludność — 0,60%.

Gospodarka ma charakter przemysłowo-agrarny. Przemysł zatrudnia 38% wszystkich pracobiorców. Główne gałęzie to przetwórstwo ryb, budowa maszyn i przemysł celulozowy. Na te trzy gałęzie przypada 3/4 wszystkich środków produkcji, ponad 2/3 sił roboczych i wielkości produkcji. Przemysł wytwarza ponad 10% produktów rybnych i 5% celulozy całego kraju, a także różnorodne maszyny i urządzenia. Roczne wydobycie bursztynu wynosi około 1 tys. ton, wydobycie ropy naftowej ponad 1 mln ton.

Rolnictwo (11% wszystkich pracobiorców) nastawione jest na wytwarzanie produktów mlecznych i rybnych. Obok hodowli trzody chlewnej, drobiu i zwierząt futerkowych, rozwinięta jest uprawa warzyw i ziemniaków. Plony zbóż i paszy zielonej oraz wyniki w hodowli zwierząt są w tym okręgu lepsze niż w innych regionach Rosji.

Pewne znaczenie posiada też transport (zatrudniający 8% sił roboczych), w tym zwłaszcza transport dalekomorski (tj. eksport-import: 3 mln ton), turystyka i obsługa uzdrowisk (m.in. 200 tys. zagranicznych turystów w 1992), a także nauka i kształcenie kadr.

Rozwój społeczno-ekonomiczny regionu następował do połowy lat sześćdziesiątych szybciej niż w Federacji Rosyjskiej. Potem miało miejsce nasilające się zacofanie. A wreszcie w latach 1989 - 1990 nastąpił, podobnie jak w całej Federacji, spadek wszystkich wskaźników ekonomicznych i społecznych.

Wszystkie gałęzie produkcji i sfery społeczne dotknięte zostały ogromnymi trudnościami. Potrzebne jest dofinansowanie, które umożliwiłoby rozwój nowych technologii i stworzenie wolnego rynku.

1989=100

	1985	1989	1990	1991	1992
Produkcja przemysłowa	87,9	100,0	101,0	93,5	80,1
Produkcja rolna	88,9	100,0	99,2	99,4	79,4
Oddane mieszkania	60,3	100,0	83,8	72,5	41,0
Wysłane transporty	...	100,0	93,3	76,7	95,0
Transport osobowy	...	100,0	101,0	93,4	75,5

2. WARIANTY ROZWOJU

Skuteczny rozwój społeczno-ekonomiczny Obwodu zakłada rozwiązanie całego szeregu skomplikowanych problemów gospodarczych. Część z nich jest typowa dla całego kraju, inne występują tylko w naszym regionie.

Do problemów ogólnych zaliczyć należy: stworzenie całkowicie nowych mechanizmów gospodarczych (prywatyzacja, ekonomiczne metody zarządzania, samorządy regionalne itp.), odnowa zasobów pieniężnych, przestawienie przemysłu na nowe technologie, przejście od stosunków pionowych (hierarchicznych) do poziomych, strukturalna przebudowa gospodarki i konwersja zakładów produkujących na potrzeby wojska. Rozwiązanie tych problemów zależy przede wszystkim od realizacji nowej polityki ekonomicznej republiki. Na tempo wdrażania nowych elementów gospodarczych wpłyną również warunki lokalne, takie jak kompetencje organów lokalnego samorządu, czy też istnienie opracowanych naukowo podstaw, które powinny być uwzględniane przez administrację.

Niezbędne jest wypracowanie efektywnego programu rozwoju regionalnego.

W zasadzie mogą istnieć różne warianty rozwoju regionalnego okręgu kaliningradzkiego. Prawdopodobieństwo każdego z tych wariantów jest jednak inne. Niezbędne jest zbadanie warunków ekonomicznych, społecznych i politycznych i to zarówno ogólnych, jak i właściwych dla przedstawianego regionu. Ponadto musimy wiedzieć, w czym interesie przeprowadzany będzie rozwój. Na tej podstawie spróbujemy dokonać niewielkiej analizy i wybrać wariant najbardziej prawdopodobny.

Jasne jest, że obecny stan gospodarki kaliningradzkiej jest niezadowalający. Ogólną przyczyną tego jest dzisiejsza sytuacja gospodarcza Federacji Rosyjskiej. Warunki regionalne związane są z obecnym terytorialnym odizolowaniem okręgu od Federacji Rosyjskiej.

Czy okręg może osiągnąć dobrobyt bez Federacji Rosyjskiej? A jeśli tak, to czy takie rozwiązanie byłoby dopuszczalne dla ludności Kaliningradu (dokładniej dla takiej czy innej części tej ludności)?

Pierwszy wariant rozwoju regionalnego, jaki był rozpatrywany w latach dziewięćdziesiątych zakładał ekonomiczną samodzielność (zasadę regionalnej opłacalności) Obwodu. Koncepcja ta zakładała istnienie wewnętrznych i regionalnych źródeł inwestycyjnych. Jej realizacja stała się niemożliwa wskutek ilościowych i jakościowych zmian cen, co obniżyło rentowność przemysłu w regionie. (Wynosiła ona w 1992 r. tylko 10%, podczas gdy w Rosji 22%). Konieczne stało się poszukiwanie innych źródeł finansowania.

Inną próbą wypracowania programu jest koncepcja wolnej strefy gospodarczej „Jantar”. Jej realizacja wymaga dużych inwestycji zagranicznych. Jej zasadniczym celem jest stworzenie dogodnych warunków dla dopływu środków finansowych i nowoczesnych technologii zza granicy, przebudowa na tej podstawie ekonomiki regionu i zapoczątkowanie szybkiego rozwoju gospodarczego. Korzyści ekonomiczne dla inwestorów zagranicznych są znaczące: korzystne opodatkowanie, obniżone opłaty celne, możliwość swobodnego wywozu wypracowanych zysków. W porównaniu z innymi regionami Federacji Rosyjskiej Obwód Kaliningradzki posiada bardziej rozwiniętą infrastrukturę przemysłową i społeczną, dysponuje wykwalifikowanymi kadrami i szeroką siecią instytucji zajmujących się kształceniem i przeszkalaniem pracowników. Do tego dochodzi jeszcze jeden ważny element, a mianowicie geograficzna bliskość krajów rozwiniętych gospodarczo, gdzie można znaleźć odpowiednich inwestorów. Punktem zwrotnym tej koncepcji był 1991 r., kiedy to nastąpiło zniesienie istniejącego wcześniej zakazu przebywania na tym terenie gości zagranicznych, a terytorium Obwodu Kaliningradzkiego proklamowane zostało postanowieniem rządu wolną strefą gospodarczą.

Administracja okręgu podejmuje próbę zrealizowania koncepcji wolnej strefy gospodarczej. W ramach lokalnych organów samorządowych utworzony został Komitet ds. Rozwoju Wolnej Strefy Ekonomicznej. Będzie on przyczyniał się do powstania nowego mechanizmu gospodarczego i do wdrażania korzystnego dla regionu projektu.

To oficjalne stanowisko zyskało poparcie różnych demokratycznych partii i ruchów, takich jak Socjaldemokratyczna Partia Rosji, Republikańska Partia Rosji, ruch „Demokratyczna Rosja”, Ruch Reform Demokratycznych, stowarzyszenie „Kupcy Zachodniej Rosji”.

Inne siły polityczne o orientacji demokratycznej popierają administrację tylko częściowo. Uważają one, że administracja zbyt wolno wprowadza reformy (Demokratyczna Partia Rosji, Partia Ludowa „Wolna Rosja”) i w niewystarczającym stopniu stymuluje przedsiębiorców (Związek Pracodawców). Związki zawodowe żądają polepszenia bezpieczeństwa społecznego ludności. Ugrupowania ekologiczne dążą do zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego. Związek Przemysłowców i Związek Gospo-

darstw Chłopskich i Farmerskich realizują swoje własne cele (np. wykazują szczególnie stosunek do prywatyzacji). Wspólnota „Solidarność” (nie zarejestrowana) dąży do bezpłatnego przekazania własności robotnikom. Wszystkie te partie, związki i grupy nastawione są jednak pozytywnie wobec idei wolnej strefy gospodarczej. Niektóre grupy, jak np. nie zarejestrowana Bałtycka Partia Republikańska, proponują utworzenie niezależnej Republiki Bałtyckiej (lub Wschodnio-Rosyjskiej). Jak wykazują badania opinii publicznej przeprowadzone przez Kaliningradzkie Centrum Socjologiczne propozycja ta odpowiada poglądom 8⁰/o ludności, 17⁰/o ludności opowiada się za utworzeniem republiki autonomicznej.

Idea niezależności okręgu znajduje poparcie całego szeregu zagranicznych polityków. Projekt ten byłby jednak realistyczny tylko wówczas, gdyby Federacja Rosyjska została podzielona (tak jak wcześniej ZSRR). Tak wskazuje nie tylko opinia społeczeństwa, ale również jasna pozycja rządu rosyjskiego.

Obecne należy stwierdzić, że inwestycje zagraniczne są w Obwodzie Kaliningradzkim zbyt małe. Wynoszą one zaledwie 471 mln rubli. W końcu 1992 r. utworzono 368 spółek *joint-ventures*. Są to na ogół niewielkie przedsięwzięcia turystyczne i hotelarskie. Przedsięwzięciami przemysłowymi są m.in. *Marine ingenieuring Service*, zajmujące się remontem statków, *Rossbahn* w zakresie budowy dróg i *Baltinvest Ltd* produkujące artykuły powszechnego użytku. Liczba takich spółek będzie powoli rosła.

Wyraźnie widać teraz, że realizacja koncepcji wolnej strefy gospodarczej nie będzie zadaniem łatwym. Inwestorzy zagraniczni chcą uzyskać gwarancje dla swych inwestycji. Jednakże każda gwarancja jest teraz w Federacji Rosyjskiej niepewna, a to ze względu na niestabilność sytuacji ekonomicznej i (szczególnie) politycznej.

Dlatego też istnieją koncepcje odmienne od oficjalnego kursu. Najbardziej przeciwstawna z nich zakłada, że idea wolnej strefy gospodarczej jest niewłaściwa. Takie stanowisko zajmuje np. Wspólnota „Russ”. Opowiada się ona za terytorium federacyjnym, co oznacza, że Obwód Kaliningradzki musiałby przekazać część uprawnień Federacji Rosyjskiej. Jednocześnie Wspólnota występuje na rzecz wielkich inwestycji federalnych, przywilejów podatkowych dla regionu i jego wsparcia. Kapitał zagraniczny miałby inwestować tylko w drugorzędnych gałęziach gospodarki i w przedsięwzięciach o charakterze lokalnym.

Konserwatywne grupy socjalistyczne, w tym Socjalistyczna Partia Ludzi Pracy, Komunistyczna Partia Federacji Rosyjskiej i nie zarejestrowana Komunistyczna Partia Bolszewików także nie negują potrzeby wprowadzenia gospodarki rynkowej. Uważają one, że dopuszczalna jest prywatyzacja w sferze usług i w małych zakładach. Możliwe są też inwestycje zagraniczne w strefach lokalnych. Decydującą rolę odgrywa

dla nich jednak sektor państwowy. Obwód traktowany jest jak zwyczajny region, wymagający określonych kontaktów międzynarodowych.

Obok różnic w stanowiskach zajmowanych przez wymienione wyżej ugrupowania nie brakuje także elementów wspólnych. Najważniejszym z nich jest żądanie już nie tylko zmiany kursu politycznego, ale wręcz zmiany całej administracji i rządu Rosji.

3. MOŻLIWE PERSPEKTYWY

Warunki korzystne istnieją tylko potencjalnie. Istniały one już wcześniej, ale ich wykorzystanie uniemożliwił niezbyt wysoki poziom rozwoju regionu. Jednocześnie występują warunki niekorzystne, takie jak np. izolacja Obwodu Kaliningradzkiego od Federacji Rosyjskiej.

Decydujące kwestie to:

- reforma form własności, tj. prywatyzacja, gospodarka rynkowa;
- odnowa zasobów finansowych, mocy produkcyjnych, restrukturyzacja gospodarki, podniesienie efektywności ekonomicznej;
- przeszkolenie specjalistów i robotników;
- rozwój międzynarodowych stosunków gospodarczych.

Rada regionu i jego administracja opracowują obecnie ważny dokument — statut regionu, mający funkcjonować w ramach układu federalcyjnego. Obwód musi otrzymać dodatkowe uprawnienia, umożliwiające przyspieszenie rozwoju regionalnego. Postulat ten musi znaleźć poparcie rządu Rosji.

Ustawa zatwierdzająca status Obwodu jest obecnie przygotowywana. Ważne jest przy tym, że określone tam zostaną niezbędne prawa i obowiązki regionu i republiki. Za najważniejsze uważamy następujące elementy statusu:

- utworzenie społecznej gospodarki rynkowej (takiej, jak w Niemczech czy Szwecji) z silnym wpływem regionalnych i federalnych organów władzy;
- samodzielność regionu w sprawach ekonomicznych i społecznych;
- wsparcie regionu z budżetu federalnego;
- przywileje dla wszystkich przedsiębiorstw (krajowych i zagranicznych);
- stowarzyszenie ekonomiczne z krajami regionu bałtyckiego;
- utworzenie wolnej strefy ekonomicznej zapewniającej przywileje dla wszystkich inwestorów zagranicznych.

Obecne organa władzy próbują przyspieszyć reformy rynkowe, ażeby zapobiec restauracji. W sposób nieunikniony powstają przy tym dysproporcje, utrudniające przejście do gospodarki rynkowej. Dysproporcje te

będą w Obwodzie Kaliningradzkim szczególnie duże, ponieważ w sposób istotny zmieniło się położenie geograficzne tego regionu. Jeśli zachowana zostanie dotychczasowa orientacja eksportowa gospodarki i nie nastąpi jej reorientacja na rynek rosyjski, to wszystkie gałęzie gospodarki Kaliningradu ulegną zniszczeniu.

Lepiej by było, gdyby niezbędny dla rozwoju nowoczesnych technologii kapitał udało się zdobyć poprzez aktywną politykę podatkową i kredytową, co umożliwiłoby produkcję nowych towarów na rodzimy rynek. Duży rynek rosyjski jest bardzo interesujący dla przedsiębiorców zagranicznych. Perspektywicznie korzystne jest umiejscowienie produkcji eksportowej w strefach lokalnych, gdyż koszt siły roboczej jest tam bardzo niski.

Federacja Rosyjska zainteresowana jest aktywną rolą Obwodu Kaliningradzkiego. Rząd podjął właśnie dwie uchwały dotyczące rozwoju społeczno-ekonomicznego Obwodu Kaliningradzkiego (z 20 kwietnia 1990 i z 12 sierpnia 1992). Kapitały federalne i prawdopodobne inwestycje krajowe i zagraniczne mogą dostarczyć nowych impulsów rozwoju regionu.

Obecnie, na początku 1993 r. powstają nowe możliwości rozwoju regionalnego. Parlament Federacji Rosyjskiej przyznał dużą dotację (48 mld rubli) dla budżetu okręgu. Fundusze te skierowane będą na rozwój infrastruktury gospodarczej i społecznej. Planuje się rozwój energetyki, transportu, melioracji oraz budowę mieszkań dla wojska. Rozbudowa infrastruktury stwarza jednocześnie dogodne warunki dla pozyskiwania prywatnego kapitału, zarówno rodzimego, jak i zagranicznego.

Wypracowywane są regionalne programy branżowe: program rozbudowy transportu czy utrzymania miejscowości uzdrowiskowych. 19 lutego 1993 r. podjęta została uchwała szefa administracji okręgu o opracowaniu federalnego programu społeczno-ekonomicznego rozwoju regionu. Chodzi o dotacje i udziały kapitałowe z budżetu federalnego, zapewniające po-myślny rozwój okręgu w interesie Federacji Rosyjskiej.

W budżecie Obwodu zapisane zostały priorytety regionalne. Są to rolnictwo, budownictwo mieszkaniowe i gospodarka komunalna. Dziedziny te otrzymają specjalne fundusze regionalne.

Tak więc istnieją rozmaite źródła finansowania rozwoju regionu:

- budżet federalny (w interesie Federacji Rosyjskiej),
- budżet regionalny (w interesie Obwodu),
- prywatne inwestycje rodzime,
- inwestycje zagraniczne.

Niezbędne jest przy tym łączenie priorytetów federalnych i regionalnych oraz pozyskiwanie funduszy ze wszystkich dostępnych źródeł.

Tłumaczenie: *Maria Tomczak*